

MAGYAR NYELV

117. ÉVF.

2021. TAVASZ

1. SZÁM

A Magyar Nyelvtudományi Társaság mély fájdalommal tudatja, hogy

Szathmári István,

**Társaságunk alelnöke, korábbi főtitkára, a Magyar Nyelv
szerkesztőbizottságának több évtizeden át tagja,
az ELTE professor emeritusa**

2020. november 3-án, életének 96. évében elhunyt.

Személyében Társaságunk egyik legrégebbi és leghosszabb ideig vezető ségi tagja, a magyar stilisztikai kutatások iskolateremtő profeszszora, a Magyar Nyelvtudományi Társaság történetének monográfusa, tanítványok sorának tanítómestere, a kedves kolléga és jó barát hagyott itt bennünket. Emlékét kegyelettel megőrizzük.

Búcsú Szathmári Istvántól*

Szomorú szívvel jöttem. Szomorú szívvel veszek búcsút kedves volt tanáromtól, a magyar nyelvtudomány jeles alakjától, a Magyar Nyelvtudományi Társaság rangidős, évtizedeken át különböző tisztségeket betöltő tagjától. 90. születésnapján – 2015 februárjában –, a Magyar Nyelvtudományi Társaság rendkívüli, nyilvános ünnepi ülésén mindnyájan éreztük a párját ritkító alkalom kivételességét. A Tanár úr irigylésre méltó egészségben és teljes szellemi vértezetében volt közöttünk, s a számos jelenlévő őszinte szeretettel, tisztelettel köszönhette köztisztelőben álló kollégáját, tanárát.

Akkor és ott megerősítettünk abban az érzésünkben, hogy még sokáig közöttünk lesz, s együtt leszünk vele a társasági közgyűléseken, felolvasóüléseken. S amíg órákat is tartott az egyetemen, addig a tanítványsággal járó korkülönbség bennünket a fiatalság megnyugtató illúziójában tartott annak ellenére, hogy a gyorsan repülő szárnyas idő körénk is egyre szaporodó évgyűrűket vont. Az említett ünnepi alkalommal a Magyar Nyelvtudományi Társaság díszoklevéllel tüntette ki, azzal az indoklással, hogy „fél évszázadnál is hosszabb idő óta vezető tisztségben szolgálja kitartó hűséggel és odaadással a Társaság nemes ügyét”. Igen, élete elsősorban szolgálat volt. S ennek a szolgálatnak nem csak a Magyar Nyelvtudományi Társaság és tanítványainak serege volt haszonélvezője.

Kisújszállásról – vagy ahogy ő emlegette: Kisújról – került előbb Debrecenbe, majd a fővárosba. Élete végéig úgy emlegette szülővárosát, hogy oda mindig „hazamegy”. Saját szavai szerint ott tanulta meg a tisztességet, szeretni a munkát, becsülni a másik embert. A nyelvtudománynak és az egyetemi oktatásnak élt, abban a lendítő erejű biztonságban, amelyet mindenkor harmonikus otthont és támogatást nyújtó családi háttere jelentett számára.

Tanárságra született. Szeretett órákat tartani, jól érezte magát tanítványai körében, szívesen tartott előadásokat nem egyetemi környezetben is. Ahogy ő mondta, a tanárság adottság, melyhez pedagógiai érzék kell; az pedig vagy van, vagy nincs. Neki megvolt. Jó tanárként emlékeznek rá egykori és mai, utolsó hallgatói is. Így emlékszem rá magam is az 1961-ben a pesti bölcsészkaron a nekünk, zöldfülű gólyáknak tartott nyelvészeti szemináriumi óráiról.

Következetes volt a számonkérésben, a rendtartásban, szigorú és igazságos volt, aki a bátortalan gólyákat bátorító szavaival, bizalmával kiszabadította szorongásaik fogságából. Hat évtizeden át életem része volt. Felidéződik bennem kedves, mosolygós arca, a beszédét kellemesen színező, a keleti regionális nyelvhasználatnak egy-egy jellemző jegye, egyetemi órái, sok-sok együttlétünk. Gyakran „teszteltük”, mely kisújszállási szavak, szólások ismertek szülőfalumban, melyek nem. Jó volt beszélgetni vele, jó volt hallani életbölcességének megnyilvánulásait.

* Elhangzott Szathmári István temetésén, 2020. december 3-án, Budapesten a rákoskeresztúri Új Köztemetőben.

A nyelvészet felé mesterének, Bárczi Gézának a hatására fordult. Mindig hálásan emlékezett azokra a nagyokra, akiktől a legtöbbet tanulta: Bárczi Gézára, Pais Dezsőre, Benkő Lorándra. Távoztával úr keletkezett, hiányát érezzük mi mindannyian, akik tanítványai voltunk. Mesterei, kollégái, egy nagy nyelvész-nemzedék tagjai már mind előrementek, s hiányuk órá, az elárvult, a sort záró utolsó láncszemre egyre súlyosabb belső teherként nehezedett. Mi szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hogy nekünk sokat beszélt az elődökről, Bárczi elbeszélései alapján a Gombocz-nemzedékről és arról, milyen volt az a tudománypolitikai közeg, amelyben nyelvészpályája indult s gyorsan ívelt fölfelé.

A múlt iránti érdeklődése vezetett oda, hogy a magyar nyelvtudomány-történet jeles kutatójává vált. Utolsó nagy munkája is ezt igazolja. A 90. életévének betöltése előtti néhány évben írta meg a Magyar Nyelvtudományi Társaság első száz évének a történeti monográfiáját.¹ Ez a munka számtalan adatával, filológiai megalapozottságával, megállapításainak hitelességével becses forrása lesz a jövőben is a magyar nyelvtudomány-történet művelőinek.

Az utókor majd művei, nagyszámú publikációja alapján tájékozódhat szer-teágazó és sokirányú tudományos munkásságáról, amely a nyelvtudomány több ágát is magában foglalja. De nem maradhat említetlen az a tény sem, hogy tudományszervező tevékenysége milyen fontos volt – elsősorban a hazai stilisztika kutatása szempontjából. S ami ritkaság tudományos körökben: a tudományos ismeretterjesztést is magas fokon művelte, rádiós szereplésekig terjedően. Mindeme eredményes tevékenységének akárcsak nagy vonalakban való említése nem e szomorú alkalomnak a feladata.

Emberi vonásaiba bepillantást engednek a vele készült és olvasható interjúk. Derűs, kedves, szelíd egyéniségét csak azok ismerhetik, akik közelében lehettek, akár tanítványként, akár kollégaként. Emberséges volta sokszorosan megnyilvánult akkor is, amikor tanszékvezető és dékán volt, de a Magyar Nyelvtudományi Társaságban is, amelyet majdnem hat évtizeden át vezetőségi tagként, az utóbbi évtizedekben pedig alelnökként szolgált. Nagy munkabírását, szorgalmát is jól ismertük. Tudjuk, hogy sem vezető pozíciói, sem kitüntetései nem tették önteltté.

Majdnem 60 esztendeig volt a Magyar Nyelvtudományi Társaság vezetőségében: ennyi ideig soha senki sem töltött be vezető tisztséget a Társaságban! S ha tekintetbe vesszük, hogy mindegyik tisztét hűségesen, példamutatóan látta el, érzékelhetjük a Társasághoz való kötődését, melynek fő forrása az őt megelőző nemzedék nagyjainak a példája volt. Természetes tehát, hogy annak a szellemségnek a hiteles közvetítőjét is tisztelhetjük benne, amely szerint a Társaság sokak számára szakmai családot jelentett.

Jónak kell lenni ahhoz, hogy sokáig éljen az ember – tartja a népi bölcsesség. Ő sokáig élt. S ha a finn írónak, Juhani Ahonak a véleményét idézem ide – az emberi élet hosszát nem a leélt, hanem az értelmes, hasznos munkában töltött percek hosszával kell mérni –, akkor is csak jó bizonyítványt lehet kiállítani az elhunyt-ról. De csatlakoztathatom Márai véleményét is: „az élet tartalmát [...] az alkotás

¹ SZATHMÁRI ISTVÁN, A Magyar Nyelvtudományi Társaság története (1904–2005). Magyar Nyelvtudományi Társaság – Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2015.

pillanatai jelentik, nem pedig a létezés kalendáriumi időszakai”. S ha annak igazára gondolok, hogy annyit érünk, amennyit önmagunkból adni tudunk szűkebb és tágabb közösségünknek, akkor látjuk csak igazán az elhunytak az emberi és tanári nagyságát.

Halálával teljes munkássága immár életművé vált. Az életmű utóélete most kezdődik. Bizonyosak lehetünk abban, hogy még sokan és sokáig merítenek majd ebből a gazdag életműből.

Szathmári István távozása elszomorít bennünket. Tanítványainak hosszú sora most tisztelgő főhajtással gondol Rá. Hiszen sokat köszönhet, sokat köszönhetünk neki. Hiányozni fog sokunknak.

Tanár Úr! Nyugodj békében! Emlékedet megőrizzük. Isten Veled!

KISS JENŐ
ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem